

RECENZJE

MILECKA K. 2005. Historia jezior lobeliowych zachodniej części Borów Tucholskich na tle postglacjalnego rozwoju szaty leśnej

(SUMMARY: HISTORY OF LOBELIA LAKES IN TUCHOLA PINEWOODS ON THE BACKGROUND OF POSTGLACIAL FOREST DEVELOPMENT).

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU IM. A. MICKIEWICZA, POZNAŃ;
ss. 249, 64 RYCINY, 15 FOTOGRAFII.

Jozef Szmeja¹, Kazimierz Tobolski²

¹ Katedra Ekologii Roślin, Wydział Biologii, Geografii i Oceanologii, Uniwersytet Gdański

² Zakład Biogeografii i Paleokologii, Wydział Nauk Geograficznych i Geol., UAM, Poznań

Geografia i przemiany jezior lobeliowych uzyskały nowe, a zarazem syntetyczne naświetlenie w książce „Historia jezior lobeliowych zachodniej części Borów Tucholskich na tle postglacjalnego rozwoju szaty leśnej”, autorstwa Krystyny Mileckiej. Praca powstała na podstawie wyników kilkuletnich badań, zawiera obszerną literaturę (345 pozycji) i dotyczy postglacjalnej historii roślinności, specyfiki warunków środowiska wodnego oraz genezy i struktury biocenoz jezior lobeliowych. Jest przy tym pierwszym interdyscyplinarnym, i tak szerokim, opracowaniem naukowym holocenijskiej historii tej grupy jezior w Europie. W naszej opinii książka ta, mająca postać rozprawy habilitacyjnej, jest ważnym ogniwem w łańcuchu ogólnopolskiej dyskusji na temat jezior lobeliowych i pewnych zagadnień biogeograficznych na Pomorzu. Warto w tym miejscu przypomnieć, że inicjatorem badań biogeograficznych na tym terenie był profesor Zygmunt Czubiński, autor do dziś aktualnej monografii z 1950 roku pt.: „Zagadnienia geobotaniczne Pomorza”. Oryginalność tej fitogeograficznej prezentacji dała początek wielu znaczącym opracowaniom i niewątpliwie przyczyniła się w latach 60. ubiegłego wieku do odkrycia nowych jezior lobeliowych, zwłaszcza na obszarze Borów Tucholskich. Jeziora lobeliowe są dumą i ozdobą tych terenów, ale również poważnym wyzwaniem dla służb ochrony przyrody i to nie tylko w Borach Tucholskich, chociażby z powodu wieloaspektowej problematyki ich ochrony, ale także roli, jaką pełnią w krajobrazie Pomorza.

Książkę rozpoczyna prezentacja takich zagadnień, jak czas migracji gatunków wskaźnikowych jezior lobeliowych, ich występowanie w warunkach różnej trofii wód w holocenie oraz wybrane aspekty skutków presji człowie-

ka. W pierwszym rozdziale omówiono kwestie wynikające z występowania gatunków wskaźnikowych jezior lobeliowych na krańcu ich geograficznego zasięgu, czyli m.in. w Borach Tucholskich. Jest to ważne zagadnienie, ponieważ nie ulega wątpliwości, że aspekt biogeograficzny ma wielorakie konsekwencje ekologiczne. Warto też dodać, że obecność gatunków wskaźnikowych na peryferiach geograficznej egzystencji zwiększa ich wskaźnikową (bioindykacyjną) wartość, możliwą do wykorzystania w badaniach biogeograficznych i paleoekologicznych na Pomorzu. W pracy podnoszony jest jeszcze jeden istotny temat, jakim jest status gatunku relikтового. Wątek ten przewija się zresztą w kilku rozdziałach, ale niewątpliwie najistotniejszym jest zakwestionowanie tradycyjnego ujmowania relikտów.

Aspekt geograficzno-paleoekologiczny dominuje również w rozdziale drugim, który jest przeglądem opracowań paleoekologicznych oraz krótką charakterystyką stanowisk isoetidów na Grenlandii, w Ameryce Północnej, Fennoskandii, wschodniej i środkowej Europie oraz Polsce. Także w trzecim i czwartym rozdziale przeważają treści geograficzne, co zapowiada podtytuł trzeciego rozdziału; czwarty dotyczy współczesnych uwarunkowań środowiskowych sprzyjających zachowaniu specyfiki jezior lobeliowych. Rozdział piąty przynosi zwięzłe opisy procedur metodycznych. Pięć pierwszych rozdziałów (razem 67 stron) jest wprowadzeniem do prezentacji szerokiego wachlarza rezultatów własnych badań, przedstawionych w dalszej części książki. Dobre wrażenie sprawia 67 rycin i 15 fotografii.

W książce znajdziemy rezultaty badań osadów dennych pięciu jezior lobeliowych oraz 13-metrowego rdzenia pobranego z mezotroficznego jeziora Ostrowite, położonego w Parku Narodowym „Bory Tucholskie”. Prezentację wyników rozpoczyna opis i analiza osadów z jeziora Ostrowite, które lobeliowym nie jest i w przeszłości nigdy nie było, ale ze względu na imponującą głębokość (43 m) i rozległą powierzchnię jest kluczowym dla tego regionu rejestratorem zdarzeń z przeszłości. Włączenie tego obiektu do badań historii jezior lobeliowych zachodniej części Borów Tucholskich na tle postglacjalnego rozwoju szaty leśnej okazało się zabiegiem interesującym i bardzo owocnym. Dobre analizy pyłkowe oraz seria AMS-owych pomiarów wieku umożliwiły wykonanie stratygraficznych zestawień, zawierających prezentację ekologicznych zdarzeń z przeszłości Borów Tucholskich (rozd. 10), porównanie etapów sukcesji z ważniejszymi stanowiskami z Polski północno-zachodniej i centralnej (11), a także prezentację oryginalnego schematu biostratygraficznego późnego glacjału i holocenu zachodniej części Borów Tucholskich (12). Kolejna część książki zawiera nowatorskie ujęcia historii roślinności zachodniej części Borów Tucholskich (rozd. 13).

W oparciu o udokumentowane przemiany roślinności i jej sukcesję, sterującą rozwojem sfery biotycznej i rejestrującą zmiany klimatu, przedstawiono dzieje jezior w tej części Borów Tucholskich, a także ich przekształce-

nia troficzne (14). Takie podejście do tematu stworzyło nową płaszczyznę porównawczą, umożliwiającą prześledzenie postglacjalnej historii tamtejszych jezior lobeliowych (rozdz. 15). Zaprezentowane w tym rozdziale zagadnienie jest nowością w środkowoeuropejskim piśmiennictwie paleoekologiczno-paleolimnologicznym. Zostało ono oparte na bogatym zestawie różnorodnych osadów dennych z pięciu jezior lobeliowych w krajobrazie borowym. Interesująco zostały powiązane rezultaty analiz kopalnych okrzemek, wioślarek, zielenic oraz znalezisk makroskopowych z bogatą serią badań palinologicznych. Nakreślone etapy historii jezior lobeliowych rzucają nowe światło na pochodze-

nie gatunków wskaźnikowych i niewątpliwie zapoczątkują dyskusję nad ich statusem jako reliktywów geograficznych. Zagadnienie to zostało zaprezentowane również w aspekcie klimatyczno-ekologicznych przemian cyklu glacialno-interglacialnego. Książkę kończą wnioski z badań i angielskojęzyczne streszczenie.

Celem niniejszej notatki jest zachęcenie do zapoznawania się z wartościowym opracowaniem naukowym na temat przemian środowiska przyrodniczego Borów Tucholskich. Książkę kierujemy do czytelników interesujących się jeziorami lobeliowym, ich historią i ochroną, a także dziejami szaty roślinnej i losami ojczystej przyrody.